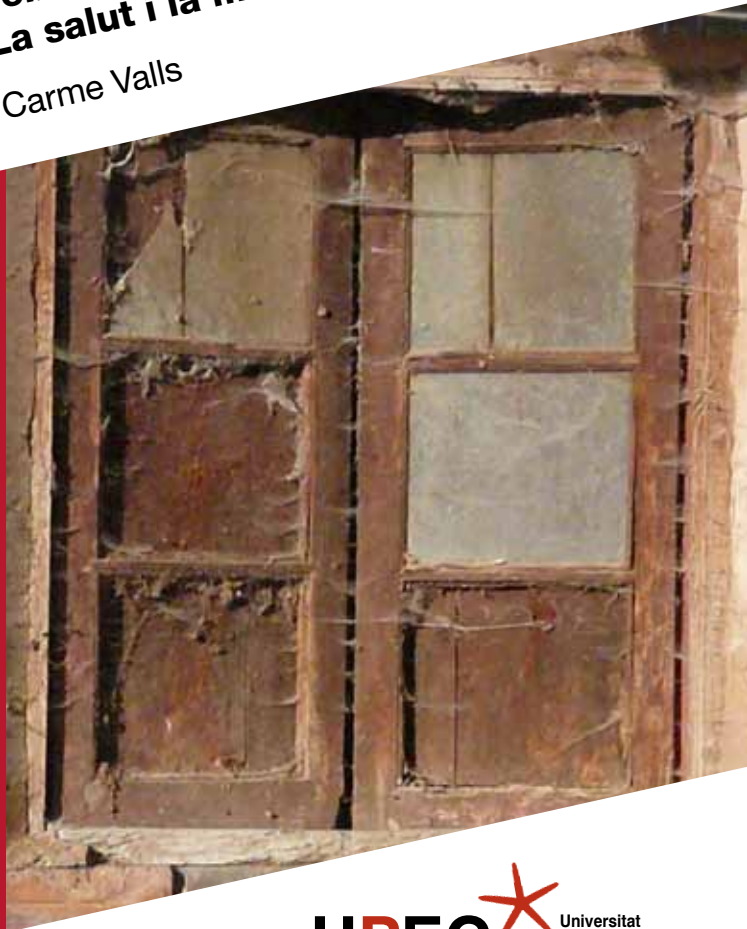

37

Velles i noves infelicitats: La salut i la manipulació del cos

Carme Valls

Universitat Progressista
d'Estiu de Catalunya (UPEC) és filla d'un
llinatge que no vol que resti desconegut.
Fills i néts de les aspiracions de les classes
populars catalanes del segle XIX, plasmades
en el seu vell lema "Instruïu-vos i sereu lliures, associeu-
vos i sereu forts, estimeu-vos i sereu feliços", fills i néts
de l'esforç de la primavera republicana dels anys trenta
on s'anunciava que "Per damunt de tot, cultura.
Res no quedarà de l'esforç cívic dels nostres dies sense
la pressió d'un ambient que ens porti a tots pels
camins més càlids de la intel·ligència" i fills i néts de
l'antifranquisme social i polític que aconseguí reconstruir
la raó democràtica al nostre país, volem que el llegat del
passat també teixeixi el nostre present cap al futur.

Assessorament lingüístic: Montse Alba
Coordinació de la publicació: Montse Alba

Edita: UPEC
Producció: Primera Impressió
ISBN. 978-84-614-9650-1
DL. B-13472-2011

El contingut d'aquesta publicació pot ser reproduït, sempre que se'n citi la procedència.

Aquest llibre està imprès en paper certificat FSC, Boscos Ben Gestionats, Fonts controlades i fusta i fibra reciclada.

Velles i noves infelicitats: la salut i la manipulació del cos

Carme Valls

metgessa i presidenta de la Fundació Catalunya Segle XXI

Si és ben difícil definir què pot ser la felicitat, i hi ha moltes controvèrsies al voltant del seu significat, és molt més fàcil definir quines són les arrels de la infelicitat. La percepció de benestar és subtil i pot ser interferida pel dolor, la gana, la pobresa o el treball fet en condicions precàries. Però en aquesta reflexió em voldria centrar en les contradiccions psicosocials que han permès la manipulació del cos dels éssers humans, que han d'adaptar-se a viure seguint models i normes que un ALTRE ha marcat. Com a metgessa he hagut de reflexionar moltes vegades com és possible que el cos, en especial el de les dones, sigui tan fàcilment manipulat, medicalitzat o fins i tot torturat per adaptar-lo a determinats cànons de bellesa que han estat marcats per la mirada d'altres. Per aconseguir la suposada felicitat de ser estimada i valorada, quantes infelicitats ha hagut de patir el cos d'algunes dones?

La professora Rosa Pastor Carballo, de la Universitat de València, diu: “*La cultura patriarcal configura els significats personals del cos mitjançant una estructura simbòlica de continguts descriptius, valoratius i normatius que es transmeten i s’instal·len en la subjectivitat*”.¹

6

La societat patriarcal ha considerat les dones inferiors i ha fet invisibles totes les seves feines i les seves savieses, perquè era l’única manera de convertir-les en una possessió que permetés controlar-les durant tota la vida. Per fer-ho ha aplicat fórmules per sotmetre-les psicològicament com ara l’obligació de viure seguint models de perfecció, ja que el valor de la dona en si no és res. Com que és una tasca impossible, mitjançant llegendes o suposades bases religioses se la fa sentir culpable de qualsevol desgràcia col·lectiva. La culpa plana sobre les seves vides i, sense ser-ne conscients, moltes dones han arribat a creure que, com que no tenen valor, han de modificar el seu cos per adaptar-lo al que els altres o l’ALTRE

¹ Pastor Carballo, Rosa, “Cuerpo y género. Representación e imagen corporal”, a Ester Barberá i Isabel Martínez Benlloch (coord.), *Psicología y género*, 2004. Madrid, Pearson Educación, pàg. 225.

desitja, i encara que aquesta adaptació provoqui sofriment i dolor personal, concentren el seu DESIG a viure sota la dependència de les normes establertes (moda), viure sense comunicació i sense possibilitat de decidir sobre la seva autonomia personal. Tant dins com fora de casa la dona ha estat i és un MITJÀ PER A ALTRES. Actua com ELS ALTRES DESITGEN que actuï (Vianello i Camarazza, 2002).²

El cos és la intersecció entre l'espai interior i l'exterior, entre allò físic, allò simbòlic i allò material, i els condicionants externs. La representació de l'espai i del cos és una experiència històrica de l'espècie: punt de trobada entre el subjecte i l'objecte, entre allò psíquic i allò social. El cos és el *locus* mitjançant el qual s'exerceixen les relacions de poder (Foucault), de tal manera que les significacions patriarcals de feminitat i masculinitat han amagat el cos a dones i homes, provocant velles i noves infelicitats.

Durant segles, tres regles no escrites del patriarcat han realitzat operacions ideològiques, culturals

² Vianello, Mino y Camarazza, Elena, *Género, espacio y poder*, 2002. Madrid, Cátedra, col. Feminismos.

i físiques sobre el cos de les dones:

Naturalització de la diferència sexual com a inferioritat. L'argumentació principal és que els homes són per "naturalesa" agressius, dominants i han d'exercir el poder en totes les relacions humanes, i que les dones són, en canvi, el sexe que és més dèbil, més passiu i que s'ha de sotmetre a les decisions de l'altre.

8

Fragmentació del cos i de l'experiència: el subjecte "dones" –però també està succeint amb els homes– és alienat de la seva pròpia evolució, no té un relat de la pròpia història i biografia, i no pot explicar l'evolució dels propis símptomes.

L'especialització creixent de la medicina i la visió mèdica i tecnològica del cos contribueixen al fet que les intervencions sobre els cossos siguin fragmentades i que manquin visions més globals dels problemes complexos de salut.

Objecte: els subjectes passen a ser objectes de mercat per ser posseïts o manipulats. Atès que és més fàcil manipular l'ex-

terior, s'estimula de maneres diverses la norma que ha de regir la forma externa de les dones i ara també dels homes. Amb els vestits, amb el calçat i amb la cosmètica i el tall del cabell. Però també es manipula com han de parlar i sentir, i quin és l'estat anímic "normal" que, si no s'asseueix, es controla amb psicofàrmacs, que són administrats un 85% a les dones enfront d'un 15% als homes.³

Manipulant cossos de dones

Repassem breument el que han suposat algunes manipulacions corporals que, amb l'excusa d'aconseguir la felicitat perquè era la forma física que agradava als homes de la seva època, van sotmetre a una veritable tortura física el cos de les dones. Hi ha altres exemples més subtils i crònics, però crec que aquestes dues poden expressar, per la seva crueta, el que a vegades pot ser invisible als ulls.

³ Valls Llobet, Carme, *Mujeres, salud y poder*, 2009. Madrid, Cátedra, col. Feminismos.

Una manipulació la va constituir la implantació de la moda durant el segle XIX que les dones havien d'aparentar una cintura de vespa, malgrat que tinguessin qualsevol altra forma física. Es va popularitzar, per tant, que les dones portessin faixes summament estretes, i que es podien manipular constantment per fer-les més estretes, cosa que impedia una respiració ampla i normalitzada. Aquesta moda va destrossar la columna lumbar de moltes de les nostres besàvies, ja que arribava a fer subluxacions de les vèrtebres inferiors de la columna, i els impedia desenvolupar la musculatura abdominal. La parèsia de la musculatura abdominal afavoria, juntament al gran nombre de parts, l'augment d'incontinència de les vies urinàries al més petit esforç.

Una manipulació, en part més antiga que altres formes, però que ha continuat fins als nostres dies, ha estat la manipulació de l'aparença del peu de les dones. ¿Poden, les sabates, ser un reflex més de les relacions patriarcals? En tenim un exemple històric en la tortura que les xineses van patir durant més de 1.400 anys. La tortura sembla que es va iniciar durant la dinastia Tang (any 618 dC), amb l'objectiu que les dones de classes mitjanes i altes havien d'aconseguir el que es deno-

minava “peus de loto”, que acabessin en punxa i que fossin petits, si volien aconseguir un “bon casament” que donés l'estabilitat econòmica als seus pares i la seva família. Els peus havien de tenir una talla màxima de taló a punta de 10 a 12 centímetres. El mètode consistia a embenar els peus de les nenes a partir dels set anys i contribuir al fet que els dits (metatarsians) s'anessin trencant progressivament. L'acció d'embenar i trencar era “ajudada” per les mares, i les nenes romanien tancades a una cambra alta de la casa, de la qual no sortien mai, ni podien córrer, ni jugar amb altres nenes, fins a complir l'edat de 14 anys, o quan es considerava que el creixement estava acabat. L'obligació de la tortura es va prohibir l'any 1920, però encara a dia d'avui hi ha dones a Xina amb peus de loto com el que podeu veure a la fotografia.

Podríem pensar que aquestes formes de tortura ja estan abolides, però només cal veure quin és el tipus de calçat que en ple segle XXI es considera adequat i omple les passarel·les de la moda, per saber que encara s'està venent una nova infelicitat, per aconseguir l'objectiu de ser admirades i "estimades" per una imatge aparentment provocadora i sensual.

12

Del dolor i de la deformitat que pateixen i patiran aquests peus enfundats en les sabates vermelles de la fotografia, no en parla ningú, però anys després aquestes dones patiran de galindons o altres deformitats dels dits o les plantes dels peus que hauran de ser objecte d'intervencions quirúrgiques. Com a mostra, uns 10.000 galindons han de ser operats cada any a Catalunya, en la pràctica totalitat de dones catalanes. Una diferència de normes culturals s'acaba convertint en deformitat

anatòmica que vint anys després necessita intervenció quirúrgica. Si Epicur aixequés el cap, no crec que se sentís massa convençut d'aquestes pràctiques per aconseguir una suposada felicitat.

La cirurgia estètica, una nova forma de manipular cossos

Espanya és el primer estat de la Unió Europea pel que fa a intervencions de cirurgia estètica. Més de 900 intervencions cirúrgiques diàries, un 85% realitzades a dones i un 15% a homes, avalen aquest desgraciat guardó. Per ordre quant al nombre d'intervencions, les dones s'operen d'augment de pits, de rinoplàstia, de liposucció, de cirurgia de parpelles i de reducció de pits. Els homes s'operen contra la calvície, de liposucció d'abdomen, rinoplàstia, cirurgia de les parpelles i orelles. Atès que el preu mitjà de les intervencions pot estar al voltant dels 4.000 o 5.000 euros, es pot entendre perquè la "indústria" de la cirurgia estètica ja es pot apreciar com un component del PIB (Producte Interior Brut) de l'Estat espanyol.

Podríem pensar que és un fenomen de les classes altes i que no ens afecta des del punt de vista de les esquerres, però el fenomen s'està estenent

no tan sols a les classes mitjanes, sinó que hi ha una línia de crèdit bancari per a les persones que es volen operar i ja ha arribat a sectors de noies i nois joves; l'estratègia de seducció d'algunes discoteques incorpora la rifa d'una intervenció de pits. En teoria, les persones que es volen operar diuen que són lliures de fer-ho i que no tenen cap problema de manipulació mental. El desig de dependre de la mirada de l'altre s'ha introduït en la seva subjectivitat i forma part del seu propi desig.

- 14 Per entendre aquestes realitats hem de fer servir la filosofia. La professora Mª Teresa González Cortés, catedràtica de Filosofia i membre del Seminari Interdisciplinar d'Estudis de la Dona de la Universitat de Saragossa, diu que *“el cos humà i més el de la dona és el lloc on s'enfronten, no les guerres d'identitat, sinó les guerres de les idees”*.⁴ L'autora reflexiona sobre com el cos de les dones és objecte de la moda i el consum, ja que les dones estan considerades més properes als objectes que a les persones (subjectes) i s'arriba a confondre les dones amb els objectes matei-

⁴ González Cortés, Mª Teresa, *Los viajes de Jano. Historias del cuerpo*, 2007. Barcelona, Icaria.

xos i el seu cos serveix per estimular el consum. En veiem exemples constantment als anuncis de televisió i premsa al voltant de l'estímul de venda de roba, cosmètics, cotxes, begudes, aliments i un llarg etcètera.

S'estimula socialment un cert voyeurisme, ja que les dones només són visibles per ser mirades i no per ser tocases. De fet, algunes pacients que són advertides de les dificultats que poden tenir per sentir plaer durant les relacions sexuals segons les manipulacions que es facin als pits al·leguen que elles no s'operen per sentir més, s'operen per ser mirades i admirades, no per ser tocases. Les dones i homes que accepten ser imatge acaben tenint un procés de desidentitat personal. No saben ben bé qui són i es representen una relació imaginària amb elles mateixes, en la qual la parella és en realitat un observador de la seva presència. La professora González Cortés ho acaba anomenant la "síndrome de princesa" (ser reconeguda com un tresor, com un ser desitjable, envejat i cobejat), però amb una personalitat plena d'egocentrisme i de passivitat. Una vida que té una clara dependència de les mirades alienes, d'un espectador que les miri i les repassi amb la mirada. Una aparent nova felicitat que a llarg termini acabarà en una profunda infelicitat.

Noves i velles violències contra el cos de les dones

16

La consideració patriarcal de la dona com a ésser inferior i poc valuós, de la qual a vegades no s'ha escapat l'esquerra, però que entra clarament en tota la ideologia de la dreta global i és defensada per algunes dones que només es valoren pel seu paper de cuidadores de classe alta (vegeu-ne el fenomen *Tea Party*), ha portat a aberracions agressives contra el seu cos i les seves vides. Es calcula que en especial a zones d'Àsia i la Xina falten uns 100 milions de dones, per avortaments selectius o femicidis. A diversos països del nord d'Àfrica s'està realitzant sistemàticament la mutilació genital de les nenes, xifra que arriba a 70 milions de dones. Les violacions sistemàtiques de dones s'estan utilitzant com a arma de guerra, com va passar a Bòsnia i com està passant al Congo i en moltes altres guerres silenciades del món. La mortalitat de dones a mans de les seves parelles i amants és un degotall que no s'acaba, inclosos els països més desenvolupats, sense comptar la bossa oculta de maltractaments psicològics i els assassinats morals que suposen les xarxes que obliguen les dones més pobres a exercir la prostitució.

Una forma més subtil d'exercir la violència i d'incrementar la infelicitat és la separació del cos i la ment, que ja va ser proposada per la filosofia aristotèlica i contrarestada amb poca fortuna pels epicuris. Pensar que només la ment pot dirigir el cos i donar a la ment el principi de jerarquia i domini sobre el cos ha limitat durant molts anys la interpretació dels símptomes, que sempre mostren una unitat entre cos i ment. Però separar fa més fàcil dominar i controlar. Els símptomes que s'expressen amb el cos s'intenten silenciar amb els ansiolítics i antidepressius que en teoria intenten fer callar el pensament. No s'entén que la nostra ment també és cos i que pensem i sentim amb tot el nostre cos i amb tota la nostra ment. L'ansietat i la depressió, dues grans infelicitats que tenen nom al segle XX, diuen que seran la gran epidèmia del segle XXI, però perquè no es comprèn la unitat BIOPSIKOSOCIAL dels éssers humans, i que la salut mental és, com tota salut, un procés que només es podrà assolir amb autonomia personal, sense dependència ni de la mirada ni de les agressions sobre el cos que vinguin de part dels altres.

La construcció de la subjectivitat, com la construcció del nostre sistema neuroendocrí, és una inter-

acció constant entre l'entorn i l'espai interior. Depèn de les condicions materials de vida i treball, de les relacions socials, de la cultura i de l'educació, de la pròpia biografia i de les influències del nostre medi ambient. Som la primera generació d'éssers humans que des del naixement fins a la mort estarem immersos en un món de substàncies químiques i radiacions ionitzants, no ionitzants i electromagnètiques, al contrari que totes les generacions anteriors. I ara sabem que aquestes immersions tenen també influències severes sobre la qualitat de vida i la salut física i mental. Una nova infelicitat que arriba del medi ambient i de les agressions de la humanitat sobre el propi planeta.

La felicitat de l'autonomia personal, solidària i joiosa

La definició de salut feta pel Dr. Jordi Gol i Gorina en el Xè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana com un "*procés cap a l'autonomia personal, solidària i joiosa*" és encara avui una fórmula per reconstruir alhora cossos i ments i per deslluirar la pràctica mèdica d'agressions innecessàries. També Marcela Lagarde⁵ proposa camins per a la

⁵ Lagarde, Marcela, *Género y feminismo. Desarrollo humano y democracia*, 1996. Madrid, Horas y Horas.

difícil reconstrucció de l'autoestima, reparant cada dona i cada persona segons les seves necessitats, sense posposar la tasca, desenvolupant una consciència crítica: *“Per transformar radicalment el món, cada una de nosaltres ha de canviar radicalment”*.

Només l'exercici del dret a pensar i a decidir i la participació col·lectiva en els canvis polítics i socials del nostre entorn pot desprendre dones i homes de les dependències patriarcals i del consumisme dirigit pels mercaders, i acostar-se a la felicitat completa definida per Hanna Arendt com la que es pot sentir quan els problemes de la humanitat i del teu entorn no et són indiferents i et compromets a canviar-los. Crec que una aposta clara de les esquerres és retornar a totes les persones la possibilitat de renéixer per elles mateixes, a l'estil del que deia María Zambrano: *“Al no haber podido morir, sentía que tenía que nacer por mí misma”*. Aquesta va ser la meva proposta final per a les dones invisibles⁶ i per als homes que no saben ni qui són, ni on són. Recuperar la voluntat de desitjar i fer-ho amb la màxima llibertat possible que ens permetin les nostres circumstàncies. La felicitat, com la salut, és un procés i podem

⁶ Valls Llobet, Carme, *Mujeres Invisibles*, 2006. Editorial de Bolsillo

gaudir-ne tot caminant-hi, creant condicions d'igualtat d'oportunitats perquè tothom pugui gaudir-ne. Res del que és humà ens és aliè, i encara que he partit d'una situació molt concreta com a exemple de dominació i d'infelicitat, crec que el futur pot obrir-nos noves felicitats si en comptes de reprimir-nos gaudim plenament del nostre cos i de les nostres experiències.

Consell Social

- Comissions Obreres - CCOO
- Unió General de Treballadors - UGT

- Fundació Josep Irla
- Fundació l'Alternativa
- Fundació Nous Horitzons
- Fundació Rafael Campalans
- Fundació Cipriano Garcia
- Fundació Josep Comaposada
- Fundació Catalunya Segle XXI
- Fundació Pere Ardiaca
- Fundació Ferrer i Guàrdia
- Fundació La Fàbrica
- Fundació Terra
- Ateneus Laics
- Cooperació
- Entorn SCCL
- Escola Lliure El Sol
- Món-3
- SOS Racisme

- Acció Escolta de Catalunya
- Acció Jove - Joves de CCOO
- Associació Catalana per la Pau
- Associació de Joves Estudiants de Catalunya - AJEC
- Associació d'Estudiants Progressistes - AEP
- Avalot
- Casals de Joves de Catalunya
- Col·lectius de Joves Comunistes - CJC-Joventut Comunista
- ESPLAC - Esplais Catalans
- Estudiants en Acció
- Joventut Socialista de Catalunya
- Joves d'Esquerra Verda - JEV

- Associació Catalana d'Investigacions Marxistes
- Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la UPC
- Coordinadora per a la Memòria Històrica i Democràtica de Catalunya
- Sin Permiso
- Suburbe-Associació Cultural Estenent el Desastre
- DeBarris sccl

Ponències 2010

Les solucions passen per l'esquerra

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Barcelona